

кое, уголовно-правовое исследование: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2000.

9. *Калянова Л.В.* Экспертиза при производстве дел о нарушении таможенных правил и контрабанде: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Одесса, 2001.

10. *Иванов В.Д.* Понятие добровольного отказа от начатой преступной деятельности // Правоведение. – 1992. – № 1

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К., 2005.

12. *Сіленко В.В.* Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльне дослідження: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2009.

13. *Омельчук О.М.* Контрабанда за кримінальним правом України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2002

14. *Федченко О.С., Кравченко О.О.* Застосування законодавства про контрабанду та порушення митних правил // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 8 (60). – С. 24-27.

Надійшла до редакції 21.05.2012

Л.А. Філянiна

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 341.45

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Розглянуто поняття міжнародного співробітництва держав у галузі боротьби зі злочинністю, надано характеристику організованої злочинності (міжнародно-правовий аспект). Наведено приклади з практики Міжнародної організації кримінальної поліції щодо протидії організованій злочинності.

Ключові поняття: міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю; організована злочинність.

Рассматриваются понятия международного сотрудничества государств в сфере борьбы с преступностью, дается характеристика организованной преступности (международно-правовой аспект). Приводятся примеры из практики Международной организации уголовной полиции в отношении противодействия организованной преступности.

Ключевые слова: международное сотрудничество в сфере борьбы с преступностью; организованная преступность.

The concepts of international cooperation of the states in the field of fight against criminality, description of the organized crime examined in this article. The examples from practice of International organization of criminal police in regard to counteraction the organized crime are led here.

Keywords: international cooperation in the field of fight against criminality; organized crime.

Постановка проблеми. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці та стабільності, веде масивну атаку на політичну і законодавчу

владу, що, у свою чергу, приводить до загрози державності. Злочинність порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, сприяє втраті довіри до демократичних процесів.

Сьогодні світ стоїть перед фактом, що міжнародна злочинність стала реальністю та перетворилась на глобальну проблему. Однією з основних причин цієї ситуації є відсутність факторів, що об'єднують зусилля різних гілок влади в державі, правоохоронних органів України та інших аналогічних структурних підрозділів зарубіжних країн у протидії проявам міжнародної злочинності. Крім того, міжнародне співробітництво законодавчо не закріпило пріоритету в цій сфері. Достатньо переконливо щодо цієї проблеми висловився Генеральний секретар Інтерполу: «В сучасних умовах міжнародна боротьба зі злочинністю не може знаходитись в компетенції декількох суперкоманд чи супердетективів. Це може бути досягнуто лише шляхом співробітництва в межах, встановлених багатьма країнами, на основі існуючих міжнародних домовленостей, національного законодавства, технічних можливостей та доброї волі всіх зацікавлених осіб» [1, с. 13].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питаннями співробітництва держав у боротьбі з організованою злочинністю у свій час присвячували наукові праці у галузі міжнародного та суміжних галузей права В. Антипенко, Н. Зеленська, А. Мацько, С. Нестеренко, В. Смелік та інші.

Метою даної статті є дослідження роботи координуючих органів у державі, які забезпечують організацію боротьби з міжнародними злочинами, а також вивчення та трансформування сучасного досвіду вирішення даної проблеми в різних країнах, що потребує суттєвого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі основні завдання: 1) з'ясувати поняття та систему взаємодії держав у боротьбі з міжнародною злочинністю; 2) пояснити характер такого суспільно небезпечного явища, як організована злочинність, у міжнародно-правовому значенні.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на досвід роботи в умовах незалежності України, правоохоронні органи залишаються занадто консервативними, повільно адаптують свої системи до надання правової допомоги у кримінальних справах, що призводить до вкрай незадовільної роботи щодо взаємного міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері.

Міжнародне співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю не існує само по собі. Це складова частина міжнародних відносин [2]. При цьому держави, які не перебувають у тісних політичних чи економічних відносинах, як правило, здійснюють роботу в галузі запобігання та протидії міжнародній злочинності в усіх її проявах.

Міжнародна боротьба зі злочинністю не є міжнародною в буквальному значенні цього слова. Особа, яка скоїла суспільно небезпечне

діяння на території певної держави і підпадає під її юрисдикцію, виїжджає за її межі для уникнення будь-якої відповідальності. Також під юрисдикцію держави підпадають особи, які скоюють злочини поза її територією, наприклад, у відкритому морі на морських суднах, що ходять під прапором цієї держави. З урахуванням того, що в усіх випадках стосовно злочинів діє принцип юрисдикції тієї чи іншої держави, під міжнародною боротьбою зі злочинністю розуміється комплекс ефективних методів і заходів, спрямованих на співробітництво держав у боротьбі з окремими видами злочинів, вчиненими індивідами, у сфері попередження, розкриття та видачі злочинців.

Розвиток співробітництва держав у сфері боротьби зі злочинністю пройшов довгий та тривалий шлях становлення. Спочатку використовувались спрощені форми, наприклад, досягнення домовленості про видачу особи, яка вчинила злочин, або про будь-які інші дії, пов'язані з тим чи іншим злочином. У подальшому виникла необхідність обмінюватись інформацією, обсяг якої постійно зростає. Якщо раніше вона стосувалась окремих злочинців та злочинів, то тепер наповнюється новим змістом, торкається практично всіх сфер боротьби зі злочинністю, супроводжується накопиченням статистичних та наукових даних про причини, тенденції, прогнози злочинності та ін.

Міжнародна злочинність становить загрозу інтересам і правам людини, політичній стабільності та економічному розвитку держав, системі міжнародної безпеки в цілому. Наприклад, В. Зимін та І. Зубов стверджують, що перед фактом такої серйозної загрози, як злочинний світ, держави із дедалі більшою готовністю будуть іти на взаємні обмеження своїх суверенних прав для забезпечення загального світового спокою і належного порядку [3, с. 128]. Але реалії сучасного світу свідчать про те, що кожна держава понад усе прагне забезпечити власну вигоду, при цьому, у міру можливості, за рахунок інших країн. Історія запевняє, що будь-які обмеження суверенних прав можуть припускатися лише на взаємовигідній основі тільки державами, які мають приблизно рівні економічні, військові або інші можливості, а також стабільну економічну та політичну обстановку.

Враховуючи ті обставини, що загроза з боку міжнародної злочинності та всіх її проявів на національному та міждержавному рівнях буде вочевидь зростати, держави мають вживати відповідних заходів протидії проявам цієї злочинності.

Для вирішення питань протидії міжнародній злочинності держави ставлять такі завдання:

- узгодження класифікації злочинів, які являють собою небезпеку для декількох або всіх держав;
- координація засобів із попередження міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру;

- встановлення юрисдикції над злочинами та злочинцями;
- забезпечення невідворотності покарання;
- надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи видачу злочинців

У ході розвитку науково-технічного прогресу співробітництво у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи розшук злочинців, вручення документів, допит свідків та інші слідчі дії, боротьби зі злочинністю та всіма її проявами також видозмінюється та відіграє все більш суттєву роль у відносинах між державами. На визначеному етапі виникає необхідність обмінюватись досвідом.

Питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю вирішується як в універсальних міжнародних організаціях (Організації Об'єднаних Націй), так і на регіональному рівні (Рада Європи, Європейський Союз, Співдружність Незалежних Держав). Міжнародне співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю не існує само по собі. Це складова частина міжнародних відносин, бо злочинність, як ми вже зазначали, не має кордонів та національної належності; її рівень розгалуженості та прогресування визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Така співпраця стала більш різноманітною, змістовною і послідовною в рамках універсальної міжнародної організації – ООН. Статут ООН закріпив принципово нову правову основу для міжнародного співробітництва в даній сфері, проголосивши прагнення народів Об'єднаних Націй затвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості.

Водночас регіональні міжнародні організації також займають активну позицію у боротьбі зі злочинністю. Так, 8 листопада 1990 р. державами – учасницями Ради Європи була прийнята та 1 вересня 1993 р. набула чинності Конвенція про відмивання, пошук та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом¹. Метою цієї Конвенції є досягнення більшої єдності членів РЄ, проведення спільної політики, спрямованої на забезпечення суспільства від тяжких злочинів, що стали міжнародною проблемою. Також вона закріпила положення про боротьбу з відмиванням грошей, отриманих у результаті вчинення злочину.

Ілюстрацією подальших зусиль держав у цій галузі є Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поведінки і покарання, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1984 р. Конвенція дає чітке визначення такого роду дій і розглядає їх як злочинні діяння, за які держави-учасниці зобов'язані притягати винних до кримінальної відповідальності.

Міжнародна практика минулого сторіччя свідчить про те, що виникла значна кількість нових видів злочинів. Вони стосуються інте-

¹ Україна ратифікувала конвенцію 17 грудня 1997 р. із застереженнями.

ресів держав у різних сферах. Наскільки різноманітні ці сфери, можна судити з прикладів. У 1973 р. в Нью-Йорку було відкрито для підписання Конвенцію про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користаються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів; у 1990 р. – Конвенцію Ради Європи про «відмивання», виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності [4, с. 65-72]. У 1979 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про боротьбу з захопленням заручників. У 1989 р. – Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців [5, с. 812-819]. У 1980 р. у Відні відкрито для підписання Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу. У 1988 р. на конференції в Римі було прийнято Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, і Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі [6]. У 1989 р. Генеральна Асамблея прийняла Конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців. Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. було прийнято Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Крім того, укладені багатосторонні конвенції, що мають на меті забезпечити безпеку цивільної авіації. В усіх цих документах йдеться про неприпустимість таких дій, що являють собою злочинні діяння та підлягають кримінальному переслідуванню і покаранню.

Розпад єдиної правоохоронної системи і правового простору на території колишнього Союзу РСР не привів до руйнування єдиного кримінального простору. Навпаки, останній отримав подальшого розвитку завдяки «прозорості» кордонів між державами СНД.

Аналіз практики та наукові дослідження показують, що основною причиною процесів криміналізації суспільства є нестабільність сфери соціально-економічних відносин. Криміногенний потенціал для цього створює різноманітні за своєю природою явища та тенденції в даній сфері.

Розширення масштабів правопорушень, створення та функціонування організованих злочинних груп, розподілення кримінальних функцій та ролей, укріплення багатоступеневих злочинних зв'язків, у тому числі на міжрегіональному та міждержавному рівнях, – усі перелічені негативні явища створюють сприятливі умови для подальшого розвитку загальнокримінальної злочинності. Розвиток злочинності стає базисом для негативних кількісних та якісних змін загальнокримінальної злочинності, тобто перевага надається корисливим, корисно-насильницьким посяганням, злочинному професіоналізму та жорстокості.

Негативний вплив на зростання злочинності здійснює правовий нігілізм, притаманний великій кількості населення. Зневажання пра-

вовими нормами, правова неосвіченість, пряма непокора законодавству стають нормою поведінки в суспільстві. Таке явище обумовлюється послабленням контролюючої ролі держави та малоефективною наглядовою діяльністю її правоохоронних органів.

Значну небезпеку для кожної з держав, що входять до Співдружності, представляє розвиток міжнародних зв'язків між організованими злочинними співтовариствами країн СНД. Зміцнення цих зв'язків обумовлюється прагненням членів організованих злочинних угруповань, користуючись «прозорістю» кордонів, розходженням норм кримінального і кримінально-процесуального законодавства в державах СНД, уникнути відповідальності за скоєння злочинів. Спостерігається також їх загальна консолідація для проникнення у владу, «відмивання» злочинно добутих доходів і досягнення інших цілей. Більшість кримінальних угруповань активно налагоджують міждержавні і транснаціональні зв'язки. Крім того, з розпадом Союзу РСР загальний правовий простір, що існував раніше, на відміну від кримінального, практично звузився до території окремих держав. У зв'язку з цим зазначена неврегульованість має в цілому загальний, а не специфічно-національний характер, і створює для країн СНД у ході боротьби з організованою злочинністю спільні проблеми.

Особливо це характерно для таких злочинів, як торгівля зброєю, радіоактивними матеріалами та наркотичними речовинами, розбої, підробка грошей, грабежі, злочини у кредитно-банківській сфері та інші. У здійсненні цих злочинів нерідко беруть участь особи, що є громадянами різних держав. Тому злочинні угруповання вже давно вийшли за межі однієї держави та є, власне кажучи, міждержавними і міжнаціональними. Складність боротьби з даним явищем у рамках СНД обумовлюється низкою причин: з одного боку, криза в економіко-політичній сфері в колишніх республіках Союзу РСР, наявність серйозних прогалин у кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві, відсутність методичних розробок щодо розслідування фактів вчинення злочину організованими групами; з іншого – недосконалість механізму міждержавної координації співробітництва.

У рамках Економічної і соціальної ради ООН у 1993 р. на другій сесії Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя була заслухана доповідь на тему: «Вплив організованої злочинної діяльності на суспільство в цілому», в якому надається перелік ознак, що допомагають пояснити характер такого суспільно небезпечного явища, як організована злочинність:

- організована злочинність – це діяльність об'єднаних на економічній основі злочинних осіб або угруповань, що отримують економічну користь через надання незаконних послуг та товарів або надання законних послуг та товарів у незаконній формі;
- організована злочинність являє собою конспіративну злочинну

діяльність, у ході якої за допомогою ієрархічно збудованих структур координується планування та здійснення незаконної діяльності або досягнення законних цілей за допомогою заборонених засобів;

- організовані злочинні угруповання мають тенденцію встановлювати часткову або повну монополію щодо надання заборонених товарів та послуг споживачам, тому що таким чином гарантується більш високий прибуток;

- організована злочинність не обмежується наданням завідомо заборонених послуг. Вона включає і такий вид діяльності, як “відмивання брудних грошей” за допомогою електронних засобів та перевід “брудних грошей” в легальні види діяльності;

- для корумпування посадових осіб організовані в угруповання злочинці використовують в своїй “роботі” різноманітні засоби для проникнення в законні види діяльності [7, с. 10].

Отже, коли учасники організованої злочинності починають займатись законною комерційною діяльністю, вони, як правило, привносять в її методи насилля та залякування, які застосовуються в незаконних видах діяльності.

На сучасному етапі розвитку суспільства міжнародним співтовариством здійснюється процес відпрацювання загальної політичної домовленості у формуванні глобальних зусиль щодо боротьби з різноманітними проявами злочинності, а саме тієї злочинності, яка виходить за межі однієї держави або вчиняється організованими злочинними групами, до складу яких входять громадяни різних держав. Багато країн та міжнародних організацій – НАТО, Рада Європи, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) – вже консолідуються для боротьби з такими злочинними проявами.

Стан злочинності в будь-який час визначається соціально-економічними реаліями буття суспільства та держави, обумовлюється ситуацією, яка історично склалась. Для незалежних держав, що виникли на пострадянському просторі, характерні загальні тенденції розвитку та трансформації злочинності, що набуває більш організованого та міжнародного характеру. Найчастіше злочин, розпочатий на території однієї з держав, закінчується на території іншої, а іноді ланка злочинів тягнеться через території декількох держав.

Злочинність, особливо її організовані форми, давно вийшла за рамки національних інтересів, тому боротьба з нею можлива тільки шляхом широкого міжнародного співробітництва. Так, Л. Тимченко справедливо зазначає, що переростання національної злочинності в міжнародну поставило вимогу об'єднання зусиль міжнародного співтовариства в боротьбі з цим небезпечним явищем. Міжнародно-правової регламентації серед інших набувають питання гармонізації кримінально-правової заборони, оптимізації систем кримінального правосуддя, координації

превентивних антикримінальних зусиль держав.

Необхідно також враховувати, що чим вище рівень інтернаціоналізації злочинності, тим більш активною і всебічною повинна бути взаємодія держав у боротьбі з нею. Як показує практика, найбільш успішно це відбувається в рамках міжнародних організацій. Прикладом тому є співробітництво держав СНД у боротьбі з організованою злочинністю.

Наразі спостерігається збільшення кількості злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями. Загальнокримінальний простір впливу таких угруповань не тільки не зменшився, але і зберіг свою загальну територію, більш того, навіть розширив злочинний простір за рахунок об'єднання з організованою злочинністю країн далекого зарубіжжя. При цьому багато кримінальних угруповань окремих держав налагодили між собою стійкі зв'язки. Так, наприклад, зі злочинними угрупованнями СНД активно підтримує стосунки італійська мафія, американська "Коза Ностра", колумбійські наркокартелі.

До того ж працівники правоохоронних органів держав Співдружності визначають факти спільної діяльності злочинних національних співтовариств із державами, які називають державами "золотого трикутника" (Бірма, Таїланд, Лаос) і "золотого півмісяця" (Афганістан, Іран, Пакистан).

Зазначені кримінальні угруповання нерідко проводять спільні акції в багатьох сферах злочинного бізнесу, що становить міжнародну небезпеку (наприклад, у сфері нелегального міждержавного обігу наркотиків, торгівлі зброєю й антикваріатом, радіоактивними речовинами, а також у кредитно-фінансовій і комерційній сферах, як правило, пов'язаних з відмиванням "брудних грошей"), в силу чого практично всім державам заповодюється істотний економічний збиток.

Крім того, сформувалися і вже діють могутні злочинні угруповання, що активно використовують будь-які прогалини державної влади для здійснення своїх акцій і протидії правоохоронним органам.

Питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю має вирішуватися через пошук ефективних методів і заходів, спрямованих на співробітництво держав у боротьбі з окремими видами злочинів, передусім шляхом прийняття нормативно-правових документів. Розробка таких міжнародних документів повинна ґрунтуватися на позитивному досвіді та результатах, досягнутих у процесі розробки і здійснення чинних двосторонніх й багатосторонніх угод з широким колом учасників, і буде сприяти досягненню більшого рівня погодження або узгодження національних законодавств держав-учасниць у тому, що стосується введення кримінальних покарань за участь в організованих злочинних групах, впровадження в життя більш ефективних заходів у галузі кримінального правосуддя і розширення використання механізмів взаємної допомоги і видачі злочинців.

Висновки. Отже, щоб протистояти консолідації злочинного світу,

необхідна координація зусиль і взаємодія усіх держав, що входять до складу Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, за посередництвом Центру з міжнародного попередження злочинності, а також Ради Європи. І це не є випадковістю, бо злочинність не має кордонів та національної приналежності, вона не існує сама по собі, її рівень розгалуженості та прогресивності визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Від правоохоронних органів необхідне більш тісне співробітництво у правовій сфері, насамперед щодо гармонізації і зближення національного законодавства та створення уніфікованої законодавчої бази й утворення загального правового простору в інтересах усіх держав. Без такого співробітництва, без активного пошуку загальних правових підходів до вирішення проблем боротьби із організованою злочинністю навряд чи буде можливим домогтися серйозних позитивних зрушень.

Бібліографічні посилання

1. Виступ Генерального секретаря Інтерполу на нараді “Європа-Лезінг 1995” // Информационный бюллетень Интерпола. – ЛЕОН, 1995. – С. 13.
2. Мельникова Э.Б. Теоретическая концепция международного сотрудничества в сфере уголовной юрисдикции // Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. – М., 1995. – С. 1-20.
3. Зимин В., Зубов И. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью и охраны общественного порядка. – М., 1993 .
4. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: Сб. документов / Сост. П.Н. Бирюков і В.А. Панюшкин. – Воронеж, 1997. С. 65-72.
5. Действующее международное право / Сост. Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчикова. – М., 2008. – Т. 2.
6. Сборник Законодательства РФ. – 2001. – № 48. – Ст. 4470.
7. Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М., 1996.

Надійшла до редакції 23.05.2012

Ю.А. Чаплинська
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧІ ЗАХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОЧНОЇ СТАВКИ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань організаційного забезпечення проведення очної ставки. Розглянуто організаційно-підготовчі заходи до проведення очної ставки за участю підозрюваних і обвинувачених.

Ключові слова: організація, організаційне забезпечення, слідчі дії, очна ставка.